

Vedran Stojanović, *Dubrovački diptih. Domaći i strani autori o prostoru pretpotresnog grada, Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2024, 278 stranica*

Krajem 2024. u Dubrovniku je, kao 44. izdanje serije „Monografije” Zavoda za povijesne znanosti HAZU, objavljen prvijenac Vedrana Stojanovića naslovljen *Dubrovački diptih*. Temeljeći se na autorovoj doktorskoj disertaciji obranjenoj 2022., knjiga analizira sliku prostora Dubrovnika u pisanjima autora tijekom nekoliko stoljeća, okvirno od kasnoga srednjeg vijeka do ranoga modernog doba. Kao i u mnogočemu u dubrovačkoj povijesti, točka je stavljena na trenutak Velike trešnje 1667. godine.

U uvodnom poglavlju (9-17) iznose se osnovna istraživačka pitanja uz pregled dosadašnjih istraživanja i realnoga i imaginarnoga prostora grada te se predstavlja metodologija istraživanja. Na samom početku autor jasno navodi da je jedan od prvih izazova pred kojima se našao relativna skromnost narativnih vrela glede podataka od njegova primarnoga interesa, no podjednako i repetitivnost tekstova koji čine osnovno vrelo podataka (17). No, kad se tekstovi promotre zbirno i razmotre u različitim ključevima (autorstvo, publika i sl.), moguće je, kako knjiga uspješno pokazuje, doprijeti do slojevite slike o poimanju prostora Dubrovnika tijekom prošlosti. U tom je smislu vrlo važna opetovana autorova kritičnost prema uobičajenom korištenju narativnih izvora u istraživanjima primarno, kako kaže, povijesnoumjetničkim (14, 201), iako se ne iznose konkretni primjeri takve prakse.

U poglavlju *Razvoj grada do potresa 1667.* (19-33) autor uspješno sažima historiografske spoznaje o genezi i ritmu dogradnji pojedinih dijelova grada, tj. o „stvarnom prostoru” čiju sliku u narativnim djelima istra-

žuje. Izbor tema iz toga složenog poglavlja dubrovačke prošlosti, o kojem se posljednjih desetljeća mnogo pisalo, nije uvjetovan isključivo središnjim točkama dosadašnjih rasprava, nego je naglasak stavljen na one gradske prostore o kojima su najčešće pisali domaći i strani autori, o kojima je pak riječ u središnjem dijelu knjige. S jednakom preciznošću i iznimnom sposobnošću sažimanja složene problematike, uz opsežno navođenje literature i izvora, autor iznosi pregled narativnih djela do sredine 15. stoljeća (35-52).

Na taj su način položeni temelji za razumijevanje rasprave u jezgri knjige, odnosno u poglavljima *Domaći autori – pogled iznutra* (53-95) i *Strani autori – pogled izvana* (97-197), koje, kako sugerira naslov knjige, valja promatrati kao diptih, cjelinu jasno odvojenih dijelova. Strane autore Stojanović dodatno dijeli na one koji su određeno vrijeme boravili u Dubrovniku, čime su mogli doći u doticaj s domaćim piscima i njihovim djelima, odnosno na one (malobrojnije) koji to nisu. To, za ovu knjigu vrlo bitno, razlikovanje za cilj ima ustanoviti u kojoj su mjeri pisanja stranaca mogla „kontaminirati” njihovu mentalnu sliku grada (99).

Na prvi je pogled, kako autor priznaje u uvodu (11), riječ o sasvim različitim „slikama”, sa zasebnom temom, stilom i okvirom. Posrijedi su, parafrazirajući naslov knjige, varijante istoga motiva, vedute grada, no izvedene bitno različitim tehnikama. Autorova analiza, međutim, počiva na uvjerenju da se isključivo usporedbom tih naizgled odvojenih svjetova (tekstova pisanih za drugačiju publiku) može doprijeti do „jasnije opće slike gradskog prostora” i razumjeti postupke izbora pojedinih prostora i građevina, odnosno načina pisanja o njima. Takav istraživački postupak Vedrana Stojanovića za krajnji cilj ima ustanoviti postupke izgradnje kolektivne memorije, koja je podjednako bila rezultat pisanja „domaćih” i „stranaca”.

Prostor (javni, privatni, sakralni [i sl.], unatoč tome što klasifikacija prošlih vremena

ne odgovara nužno današnjoj) u pravilu zauzima tek marginalno mjesto u proučenim tekstovima (16, 193). Tome usprkos, autor odvaga svaki, pa i naizgled najbeznačajniji atribut kojim su pisci opisivali gradski prostor i ključne graditeljske markere Dubrovnika (poput „velika crkva”, „lijepa ulica”). Prva pomisao na Dubrovnik u oku današnjega čovjeka vezuje se uz fotografije grada iz zraka, možda i sa Srđa, te je u tom svjetlu posebno zanimljiva rasprava o tome kako su putnici, koju su u grad mahom (iako ne isključivo) pristizali morem, doživljavali njegov oblik. Za neke je to bila školjka, za druge trokut, za treće luk i slično. Te su asocijacije bitne, dokazuje autor, jer su rezultat slike stvarnoga prostora u određenom trenutku, no podjednako i rezultat stvarnoga pogleda na grad ovisno o smjeru kojim su autori pristupili Dubrovniku.

Knjiga Vedrana Stojanovića vrijedno je štivo koje će istraživači Dubrovnika pročitati sa zanimanjem. Svježiji pogledi na neke odavno poznate izvore, ali i na brojne dosad nepoznate, rezultirali su tekstom koji uspješno prenosi čitateljima osnovnu misao neovisno o tome jesu li detaljno upoznati s prostorom grada, ponajprije onim „realnim”, i današnjim i u određenom povijesnom trenutku. Bogatstvo arhivskih izvora o prostoru Dubrovnika, posebice u odnosu prema drugim našim jadranskim gradovima, razlog je zbog kojega se tema prostora istražuje s velikim interesom, napose posljednjih desetljeća. Pomoću podataka iz arhivskih serija Dubrovačkoga arhiva katkad se doista mogu uspješno rekonstruirati davno srušene zgrade, ustanoviti izgled pojedinih mikrocjelina ili funkcije koje je neki prostor, javni ili privatni, obnašao. Ova je knjiga vrijedan prinos toj temi, no iz iznenađujućega kuta. Posebno je, za daljnja istraživanja, inspirativan zaključak da je slika prostora koju nude narativna vrela katkad preciznija od one koju nude strogo rečeno dokumentarni izvori poput ugovora, odluka vijeća i slično (201).

Stojanovićev *Diptih* stoga potiče istraživače da pri svakom sljedećem susretu s opisom prostora grada ili pojedinom građevinom snažnije odvagnu značenje zapisanih riječi, ali i promisle o „iskoristivosti” navoda za povijesna istraživanja. Konačno, upućivanje na mogućnosti drugačije datacije i interpretacije nekih odavno poznatih izvora (npr. anali tzv. Anonima, 60) jamče da će se istraživanja koja je Stojanović zacrtao svojim *Diptihom* moći širiti na niz srodnih tema vječno inspirativnoga poliptiha dubrovačke prošlosti.

Matko Marušić

Filip Novosel, *Život dalmatinskoga grada u 17. stoljeću: društvo i svakodnevnica Zadra u pozadini vojnih zbivanja za vrijeme Kandijskog rata (1645. – 1669.)*, Zagreb; Zadar: Hrvatski institut za povijest; Državni arhiv u Zadru, 2024, 423 stranice

„... glavni grad i jedno od najboljih mjesta koja Republika posjeduje u Dalmaciji” (46), riječi su kojima je francuski putopisac i istraživač Jacob Spon u 17. stoljeću opisao Zadar svoga vremena, ističući njegovu upravnu i stratešku važnost u mletačkom istočnojadranskom prostoru. Kao političko, administrativno, vojno i crkveno središte mletačke provincije Dalmacije i Albanije, Zadar je bio je dio urbane mreže Mletačke Republike te dio urbanog svijeta ranonovovjekovnog Sredozemlja. Unatoč njegovoj neosporno bitnoj političkoj i strateškoj ulozi u mletačkom sistemu vladanja, društveni život grada i svakodnevnica njegovih stanovnika u 17. stoljeću tek su djelomično istraženi. U tom kontekstu knjiga Filipa Novosela po prvi puta rekonstruira društvene prilike i svakodnevnicu u Zadru tijekom 17. stoljeća, čime popunjava prazninu u dosadašnjoj historiografiji te doprinosi proučavanju urbane povijesti ranoga novog vijeka